

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА
КАФЕДРА ІСТОРІЇ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ ТА СЕРЕДНІХ ВІКІВ
ОДЕСЬКИЙ АРХЕОЛОГІЧНИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
ГРЕЦЬКИЙ ФОНД КУЛЬТУРИ (ОДЕСА)

СТАРОДАВНЄ ПРИЧОРНОМОР'Я

Випуск XII

ОДЕСА
ОНУ
2018

УДК 94(100)“-04/17”(08)

C773

Рекомендовано до друку Вченою радою
факультету історії та філософії
ОНУ імені І. І. Мечникова.
Протокол № 1 від 24 січня 2018 р.

Рецензенти:

- І. В. Бруйко** – д.і.н., директор Одеського археологічного музею НАНУ;
О. А. Довгополова – д.філос.н., професор кафедри філософії та методології пізнання
ОНУ імені І. І. Мечникова.

Редакційна колегія:

- І. В. Немченко** – к.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, головний редактор;
О. Б. Дьомін – д.і.н., зав. кафедри нової та новітньої історії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Дзиговський – д.і.н., професор кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
Т. О. Ізбаш-Гоцкан – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова;
В. Г. Кушнір – д.і.н., декан факультету історії та філософії ОНУ імені І. І. Мечникова;
О. М. Луговий – к.і.н., доцент кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
ОНУ імені І. І. Мечникова, зам. головного редактора;
С. А. Булатович – к.і.н., доцент;
С. Б. Охотніков – к.і.н., зам. директора Одеського археологічного музею НАНУ;
М. Д. Руссев – доктор хабілітат історії, професор Вищої антропологічної школи
(Кишинів, Молдова);
О. В. Смигдина – д.і.н., зав. кафедри археології та етнології України
ОНУ імені І. І. Мечникова;
С. Б. Сорочан – д.і.н., зав. кафедри історії стародавнього світу та середніх віків
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Стародавнє Причорномор'я. Випуск XII / Голов. ред. І. В. Немченко. –
C773 Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2018. –
632 с.

ISBN 978-617-689-251-9

Збірка «Стародавнє Причорномор'я» складена на основі матеріалів XII читань пам'яті професора П. Й. Каршиковського, міжнародної конференції, яка відбулась в ОНУ імені І. І. Мечникова 12-13 березня 2018 р. Випуск містить статті з проблем нумізматики, історії та археології Північного Причорномор'я, античної та середньовічної історії, візантинознавства, історії Європи раннього модерного часу, історіографії тощо. I–X випуски збірки виходили під назвою «Древнее Причерноморье».

УДК 94(100)“-04/17”(08)

ISBN 978-617-689-251-9

© Колектив авторів, 2018
© Одеський національний
університет імені І. І. Мечникова, 2018

С. И. Андрух, Г. Н. Тошев (Запорожье)
**СОРОКИНА БАЛКА – НОВЫЙ ПАМЯТНИК АРХЕОЛОГИИ
В НИЖНЕМ ПОДНЕПРОВЬЕ**

В 2016 г. от жителей с. В. Знаменка Каменско-Днепровского района Запорожской области поступили сведения о находках разновременных материалов в районе Сорокиной балки (среди местного населения употребляются также названия Мамасовка, Мама-Сура, Мамасарка, Мамайка, Мамайсурская (народные названия), Алексеевская (производное от с. Алексеевка), название Сорокина происходит от наименования хуторка).

В целом балка ориентирована по линии ССЗ-ЮЮВ. Южная часть балки расположена в степи, северная выходит к Алексеевскому заливу современного Каховского водохранилища. Общая протяженность балки (не включая залив) достигает 8 км.

Балка имеет ответвления, ее берега пологие, ежегодно засеваются различными культурами. В балке имеются водные источники, которые наполняют небольшое озеро.

В ходе разведки 2016 г. установлено, что находки сконцентрированы на склонах балки, которые подвергались многолетней распашке.

На поверхности выявлены наконечники стрел из бронзы, свинцовое пряслице, медные монеты, обломок браслета, железный нож, мелкие обломки свинцового шлака и брака. Также найдено значительное количество обломков амфор (стенки, ручки и ножки), сильно поврежденных в процессе распашки, и гончарной керамики.

В 2017 г. была произведена шурфовка памятника. Редкие материалы – обломки лепной и амфорной керамики – встречены на различных глубинах лишь в одном из шурфов. На этом основании предполагаем отсутствие выраженного культурного слоя.

Эти материалы, а в большей мере находки из коллекции местного жителя, дали возможность получить представление о культурной принадлежности материалов.

Они четко делятся на две группы – материалы скифского периода и эпохи средневековья.

К первой относятся фрагменты амфор, наконечники стрел и обломки, фиксаторы из бронзы, пряслица и заготовки из свинца, монеты.

Среди нумизматического материала монеты Македонии (336-323 гг. до н.э.), Пантикапея (320-310 гг. до н.э.), Ольвии (400-380 гг. до н.э.), малоазийского города Парийон.

Обломок ручки фасосской амфоры с клеймом. Сохранилась 1/3 оттиска. По определению О. В. Фатеева, магистрат «раннего» периода Трасонид входит в состав I-C группы и датируется серединой 80-х – серединой 70-х гг. IV в. до н.э. или 70-ми гг. IV в. до н.э.

Бронзовое изделие в виде подтреугольного в сечении стержня с расплющенной ножкой. Высота 3,1 см, ширина грани 0,8-0,3 см, диаметр ножки 1-0,7 см. Было отлито в фаланге пальца мелкого рогатого животного.

Перстень бронзовый. Щиток вытянутой овальной формы, украшен врезным изображением птицы (цапля?), стоящей влево.

Перстень бронзовый. На овальном щитке углубленное резное изображение крылатого коленопреклоненного Эрота с венком и колчаном (?) (тений, ?), влево.

Изделие бронзовое в виде головки птицы.

Находки элементов конской узда единичны (бляха грибовидной формы и кольцо).

К наиболее многочисленным находкам относятся бронзовые наконечники стрел. Находки двухлопастных наконечников, иногда с шипом, редки. Основную массу составляют трехгранные и трехлопастные, базисные и опорновтульчатые. Незначительная часть их бракована, у некоторых острие обломано или не подточено после отливки.

Особый интерес представляют фиксаторы для отливки стрел в виде стержней с муфтой у основания и головкой, имитирующей трехгранный или трехлопастный наконечник. К этой же категории относятся, видимо, обломки бронзовых литничков в виде гвоздиков с невысокой, треугольной в сечении, ножкой и расплющенной, слегка загнутой внутрь шляпкой.

Значительна коллекция свинцовых пряслиц и заготовок к ним. Среди пряслиц выделяются конусовидные, усечено-конические, полусферические, дисковидные. Одно изделие – в виде колесика со спицами. Дополняют эту коллекцию находки свинцового шлака в виде бесформенных, различных по величине кусочков – 260 единиц, общий вес 2 кг 495 г.

Скорее всего, можно предполагать наличие в районе Сорокиной балки в скифское время крупной бронзолитейной и свинцово-литейной мастерской, специализирующейся главным образом на производстве наконечников стрел и пряслиц. Об этом свидетельствует большое количество свинцового шлака, заготовок и брака. Находки отходов из бронзы единичны (2 единицы). Довольно представительная коллекция античного импорта (фрагменты амфор, украшения, монеты)

позволяет говорить о тесных торгово-экономических контактах населения памятника с античными центрами. Датирующий материал (обломок ручки амфоры с клеймом, монеты, перстни, а также в определенной мере наконечники стрел) дает основание определить временные рамки памятника преимущественно в пределах IV в. до н.э. Эти рамки, возможно, удревянятся, исходя из находок двухлопастных наконечников стрел раннего типа.

В совокупности материалы свидетельствуют о наличии в районе Сорокиной балки в это время крупных ремесленных мастерских, возможно, и торгового центра.

Он располагался в местности с водными источниками и древесными ресурсами, существовал в период функционирования расположенных вблизи крупнейших могильников Нижнего Поднепровья – Солоха и Мамай-Гора.

Полагаем, что данный памятник может быть сопоставим с известным Ягорлыцким, который рассматривается как ремесленный центр по производству определенного рода изделий.

Б. М. Боднарюк (Чернівці)

ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРЕМІЛЛЕНАРИЗМ XVII ст.: ВІДРОДЖЕННЯ АПОКАЛІПТИЧНИХ НАСТРОЇВ ТА ВІРИ У ЗЕМНЕ ЦАРСТВО ХРИСТА НА ТЛІ ТРИДЦЯТИРІЧНОЇ ВІЙНИ Й АНГЛІЙСЬКОЇ ПУРИТАНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Розглядаючи релігійно-політичні процеси, що відбувались на терені Західної Європи у XVII ст., з точки зору наслідків протистояння Реформації та Контрреформації, необхідно відзначити спонукаючу роль оновлених духовно-світоглядних пріоритетів і сакральні-містичних образів, пов'язаних з відродженням у протестантському соціумі преміллєнарїстських альязій і апокаліптичних очікувань.

Як відомо, головні діячі початку епохи Реформації, такі як Мартін Лютер (1483-1546) і Жан Кальвін (1509-1564), наполягали на безумовному авторитеті слова Святого Письма. Однак наприкінці XVI – у перші десятиліття XVII ст., намагаючись чинити перешкоди розвитку нових ересей, лідери «реформаційних трансформацій» почали офіційно висувати віроповчальні постулати (т.зв. об'яви), які несли в собі потенційну загрозу набути більшого значення, ніж Писання. Цей новий тип визначення Правила Віри був підданий критиці зі сторони пієтистів, таких, наприклад, як методисти, а також з

<i>Немченко І. В.</i> До 55-ліття кафедри історії стародавнього світу та середніх віків Одеського національного університету імені І. І. Мечникова.....	5
<i>Избаиш-Гоцкан Т. А.</i> Антиковедение на кафедре истории древнего мира и средних веков.....	16
<i>Чепіженко В. В.</i> Розвиток медієвістики на кафедрі історії стародавнього світу та середніх віків ОНУ (до 2000 р. – ОДУ) імені І. І. Мечникова.....	23
<i>Агульников С. М.</i> Планировка и топография могильников белозерской культуры в Нижнем Подунавье.....	39
<i>Алексеев В. П., Лобода П. Г.</i> Редкие и неизданные варианты монет античных городов Северного Причерноморья.....	44
<i>Андрух С. И., Тоцев Г. Н.</i> Сорокина Балка – новый памятник археологии в Нижнем Поднепровье.....	50
<i>Боднарюк Б. М.</i> Західноєвропейський премілленаризм XVII ст.: відродження апокаліптичних настроїв та віри у земне царство Христа на тлі Тридцятирічної війни й англійської пуританської революції.....	52
<i>Бойко-Гагарин А. С., Корпусова И. В., Янов Д. М.</i> Некоторые особенности обращения османских юзлуков на территории княжества Валахия в 1810-1811 гг.....	57
<i>Бондаренко Д. В., Смирнов О. І.</i> Археологічні дослідження зольника № 2 Вікторівського святилища в 2017 р.....	70
<i>Буйських С. Б.</i> Хора Ольвії – історико-археологічний релікт давньогрецької колонізаційної епохи у Нижньому Побужжі.....	78
<i>Булатович С. А.</i> Из истории изучения античного Никония.....	82
<i>Бурдо Н. Б.</i> Антропоморфна пластика усатівської культури.....	87
<i>Бьяджи П.</i> Малоизвестные материалы к хронологии грота Буран-Кая III (Украина).....	97
<i>Вар`ян О. О.</i> Ставлення до дитинства в Афіньському полісі архаїчного та класичного періодів.....	102
<i>Вертієнко Г. В.</i> До питання про метал в Авесті.....	108

<i>Відейко М. Ю.</i> Сакральні будівлі Центральної та Південно-Східної Європи у V тис. до н.е.....	117
<i>Вус О. В.</i> Кастеллум Сиваг-Кермен – погранична крепость Византиї в Юго-Западной Таврике.....	123
<i>Главенчук А. В.</i> Новые данные о пигментных охрах из раскопок Анетовки 2.....	131
<i>Горбаненко С. А.</i> Перші цілеспрямовані палеоетноботанічні розшуки на Більському городищі.....	138
<i>Грабовская О. В.</i> Історичні обставини початку використання цегли у Вінниці.....	146
<i>Гребцова И. С.</i> Сюжеты античной истории и мифологии в творчестве европейских художников XVIII – первой половины XIX ст.....	153
<i>Гулюк Є.</i> Зміни статусу історії та структури історичного знання в освітній системі єзуїтів у середині XVIII ст.....	160
<i>Гуменний В. Л.</i> Військові гарнізони на території Близького Сходу і парфянські кампанії Риму у II – на початку III ст.н.е (за епіграфічними джерелами).....	166
<i>Дёмин О. Б.</i> Собрание наследства: медиевистика в современной Украине (1992–2016 гг.).....	171
<i>Демченко О. В.</i> Просторова організація поселень пізнього мезоліту – раннього неоліту в районі Дніпровських порогів.....	178
<i>Дергачева Л. В.</i> Клад средневековых молдавских монет XIV века, найденный на территории республики Молдова.....	185
<i>Димидюк Д. А.</i> Фортифікації та облогова техніка Багратидської Вірменії кінця IX – середини XI ст. (на основі писемних джерел).....	191
<i>Добролюбский А. О.</i> Остатки и следы Джинестры на одесских берегах.....	199
<i>Домановська М. Є.</i> Філологічний вектор розвитку візантиністики у Харківському університеті (середина XIX – початок XX ст.).....	208

<i>Домановский А. Н.</i> К вопросу о нарушителе арабо-византийского договора 689 г.....	214
<i>Diaconu V., Gafincu A.</i> Multidisciplinary research dedicated to the Late Bronze age from the space between the Carpathians and Prut (Romania).....	220
<i>Дятлов В. О.</i> Герцогиня Здена Саксонська та її син Георг. Виховання християнського князя.....	227
<i>Заплетнюк О. А.</i> Роль фараона Ехнатона у культурі Атона за текстами прикордонних стел «раннього проголошення».....	234
<i>Зелинский А. Л.</i> К вопросу о назначении так называемых перстней «птолемеевского типа».....	241
<i>Иванова С. В.</i> Обмен и торговля в древних обществах.....	247
<i>Івченко О. С.</i> Джон Спелмен та Філіп Хантон: два погляди на королівську владу.....	254
<i>Kamadadze K.</i> Porcelain from Gonio fort.....	261
Клюшинцев В. Н. <i>Гребенников В. Б.</i> К вопросу о развитии металлургии и металлообработки в эпоху бронзы в Нижнем Побужье.....	269
<i>Ковальський Л. С., Голдаєв С. Г.</i> Заповнюючи прогалини на карті енеоліту степової Одещини: пізньотрипільська випадкова знахідка з долини ріки Кучурган.....	276
<i>Ковбасюк С.</i> «Коли запитають вас ваші сини...»: іконографічні новачі у «Песаху» Хейбрехта Бейкелара 1563 р. та реформаційний дискурс.....	283
<i>Колесниченко А. Н.</i> Стекланные сосуды закрытых форм VI-I вв. до н.э. в сакральных контекстах Средиземноморья и Северного Понта.....	291
<i>Красножон А. В.</i> Два документа 1593 г. о ремонтных работах в Хаджибее.....	298
<i>Крижанівський А. Л.</i> Метрологічні показники монет львівського монетного двору XIV-XV ст.....	304
<i>Левченко В. В.</i> Мифы и реалии биографии профессора А. Г. Готалова-Готлиба (1866–1960).....	312

<i>Лиман С. И.</i> Французская средневековая история и историография в творчестве профессора Харьковского университета М. Н. Петрова (1826-1887).....	320
<i>Лобанова М. А., Нестеренко О. В.</i> Нова пам'ятка катакомбної культури в Одеській області.....	327
<i>Луговий О.М.</i> Візантійські послы у Снятині 1415 року.....	332
<i>Мельников О.Н.</i> Серебряный статер Гигиэнонта в монетном деле и в нумизматике Боспора.....	339
<i>Mielczarek M.</i> From the history of archaeology in Odessa. Józef Czaki (1857-1936), a forgotten collector of antiquities.....	349
<i>Моусеенко Н. С.</i> Сребреники Святополка: итоги тысячелетия.....	353
<i>Мызгин К. В., Филатов Д. А.</i> Находки ауреусов зурпаторов III века на территории Украины.....	354
<i>Николаев Н. И.</i> Кто был советником царя Скилура в Неаполе Скифском?.....	368
<i>Одрін О. В.</i> Північнопонтійська торгівля зерном: друге життя давніх концепцій.....	375
<i>Отрешко В. М.</i> О тенденциях развития археологии.....	381
<i>Охотников С. Б.</i> Сотрудничество ученых Одессы и Польши в изучении археологии и древней истории Северного Причерноморья.....	384
<i>Охріменко О. С.</i> Уривок невменної нотації з оправи рукопису «Miscellae quodlibeticae pro IWM».....	392
<i>Папанова В. А., Зиновьева Т. А.</i> Склеп с росписью на некрополе Ольвии: проблема фиксации и интерпретации памятника.....	396
<i>Пересунчак О. С.</i> Нові пам'ятки археології в басейні р. Могилянка.....	408
<i>Пилипчук Я. В.</i> История Золотой Орды в хронике Ульриха Рихенталя.....	413
<i>Пиструил И. В.</i> Изделия с резцовым сколом на эппалеолитических памятниках Северо-Западного Причерноморья (некоторые предварительные выводы).....	416
<i>Плешивенко А. Г.</i> Забытые раритеты.....	422

<i>Подрез Ю. В.</i> Дипломатична діяльність уряду П. Орлика щодо Франції та Османської імперії в 1710 році.....	430
<i>Полищук Л. Ю., Кіосак Д. В.</i> Нові матеріали до історії археологічного вивчення Південного Побужжя.....	436
<i>Попова Т. Н.</i> В. Э. Крусман: епоха и наука под скальпелем историка.....	446
<i>Попович С., Чобану И.</i> Раскопки кургана № 8, у с. Александру Иоан Куза (Кагульский р-н, республика Молдова).....	453
<i>Прохорова А. Ю.</i> Французька політика Англії під час північного повстання 1569 р.....	457
<i>Руссев Н. Д.</i> Белгородский мученик Иоанн Новый и религиозная жизнь Молдавии начала XV в.....	463
<i>Рябцева С. С.</i> О некоторых специфических чертах головных уборов населения балканского региона в X–XIV вв.....	470
<i>Савельева Е. С.</i> Терракотная статуэтка римского воина из Картала...	481
<i>Самойлова Т. Л.</i> Контакты Родоса и Тиря в эллинистическое время по данным керамической эпитафии.....	485
<i>Секерська О. П.</i> Тваринництво та полювання в господарстві населення античного часу межиріччя Дунаю та Південного Бугу.....	487
<i>Сминтина О. В.</i> Екологічна історія дописемної доби: актуальні питання сучасних досліджень.....	494
<i>Снитко І. О., Гаркуша Н. М., Снитко О. В.</i> Про історію однієї лапідарної пам'ятки, знайденої біля Ольвії.....	500
<i>Снитко И. А.</i> Проблемы архитектурной идентификации фрагментарно исследованных архитектурно-археологических памятников.....	505
<i>Сурду В. В.</i> Особенности погребальных сооружений ямной культуры Карпато-Поднестровья.....	512
<i>Тарасенко Н. А.</i> Фрагменты древнеегипетской Книги мертвых в Украине.....	517
<i>Тоцький П. М.</i> Становий статус церкви в королівській Франції напередодні Революції.....	524
<i>Тоцев А. Г.</i> Крымско-русские торговые отношения в XV в.....	531

<i>Туровский Е. Я.</i> Государственное устройство античного Херсонеса.....	534
<i>Федченко С. Е.</i> Функції та місце сексуальності у римському зображальному мистецтві.....	539
<i>Фомин М. В.</i> Трансформация обряда крещения и ее отражение в архитектуре Херсонеса-Херсона.....	547
<i>Khalvashi M., Aslanishvili L., Kakhidze E.</i> Garrisons on the edge of Imperium Romanum.....	553
<i>Харламова А. О.</i> Результати картографування середньовічних кам'яних статуй в басейні середньої течії Сіверського Дінця.....	558
<i>Хахеу В.</i> К вопросу о погребальном обряде позднегальштатского времени днестровско-карпатского региона (конец VII–V вв. до Р.Х.).....	566
<i>Циватый В. Г.</i> Внешнеполитическая и дипломатическая институционализация Европы раннего нового времени глазами современника: Франческо Гвиччардини о концептах «война» и «мир» в исторической памяти.....	573
<i>Чекунина Н. В.</i> К истории формирования коллекции древнерусских монет одесского археологического музея НАН Украины.....	580
<i>Черниенко Ю. А.</i> К вопросу об информативности предметов металлопроизводства для анализа проблем генезиса сабатиновской культуры.....	585
<i>Черных И. Д.</i> Цивилизации «осевого времени» в научном наследии Ш. Эйзенштадта.....	592
<i>Шевцов С. П.</i> Структурные средства изображения Перикла у Фукидида.....	596
<i>Шевченко О. Б.</i> Сарматські «амазонки»: чинники, що спонукали появу історіографічного міфу, та реальність сьогодення.....	603
<i>Янко А. Л.</i> Расенна чи Ратуменна?: Дещо про епоніма і самоназву етрусків.....	609
<i>Ярош О. А.</i> Витоки і розвиток британського орієнталізму у першій половині XVII ст.....	615
Перелік скорочень.....	622